

Sándor műve mintha túl sok mindenhez igyekezne hozzászólni, azonban az így kialakuló posztmodern fókuszvesztés hozzájárul ahhoz az izgalmas működéshez, amely az olvasót kényszeríti döntésekre és választásokra. Az életrajziségon túl (futó)naplóként, füveskönyvként, bibliaszerű útmutatásként értelmezhető kötet figyelemre méltó kísérlet az önreflexió vonatkoztatási pontjainak megváltoztatására, az elbeszélők és a beleértett szerző(k) szétválasztására, valamint a műben implikált lehetséges olvasási módok számának folyamatos növelésére. (*Magvető*)

GREGOR LILLA

Terepszemle az Üveghegyen túl

„...KÉZIFÉKES FORDULÁST IS TUD”. TANULMÁNYOK A LEGÚJABB MAGYAR GYEREKIRODALOMRÓL, SZERK. HANSÁGI ÁGNES – HERMANN ZOLTÁN – MÉSZÁROS MÁRTON – SZEKERES NIKOLETT

A gyermek- és ifjúsági irodalomra fókuszáló *Mesebeszéd* (FISZ, 2017) és a „...kézifékes fordulást is tud” (továbbiakban csak *Kézifékes*), melyek az utóbbi idők legátfogóbb szakmai vizsgálódásgyűjteményeinek számítanak a témakörön belül, több tekintetben is testvéreknek nevezhetők. Azok a meghatározó kérdésirányok, melyek az első opusban terítékre kerültek, a másodikban továbbtagozódtak, rétegződtek és ki is bővültek. A szerzőgárda tekintetében is nagy az összecsengés, ami a kellő szakmaiságot éppúgy és újfent garantálja, amiként a kaleidoszkópszerű sokszínűséget is.

A kötetek szerkezetének előzetes áttanulmányozása során azt tapasztaljuk, hogy amíg a *Mesebeszéd* tanulmányai jelölt nagyfejezetekbe szerveződtek, a *Kézifékes* elhagyta ezt a rendezőelvet, igaz, az egymás mellé került szövegek mindenkor az érintkezésük okán nyerték el adott pozíciójukat, így pedig újfent egy relatíve jól körülhatárolható, csak épp jelöletlen témakvartettet, a vizualitás – mese – (ifjúsági/YA) próza – líra szövegcsoportok négyesét eredményezve. A szerkesztők – kiknek megegyező névsora ugyancsak feszesen egymás mellé rendeli a két könyvet – szimpatikus megoldása volt, hogy amíg a *Mesebeszéd* a vizualitással zárták, a *Kézifékes* azzal nyitották meg, egyszerre érzékeltetve a kérdésirányok azonos súlyát és a kötetek folytonosságát is. A *Kézifékes* tizennégy tanulmánya a jelzett témakörök között arányosan oszlik meg, egy kivétellel, az ifjúsági/young adult irodalmat ugyanis nagyobb arányban, öt szöveg tárgyalja, ami a kérdéskör iránti nagyfokú szakmai érdeklődést jelzi, hiszen mindkét tanulmánykötetben erre a szövegtípusra esett a legnagyobb hangsúly. A *Mesebeszéd*hez képest a *Kézifékes*ben felerősödött viszont a líraelemzés, amelyet a vizualitással és mesével megegyezően három tanulmány képvisel a kötetben. A két könyv összetartozását jelöli az is, hogy a *Kézifékes* dolgozatainak hivatkozásai rendre hidakat emelnek az előzménykötet textusai felé, s ezt összességében oly arányban teszik, hogy a *Mesebeszéd* a *Kézifékes* legtöbbet hivatkozott szakkönyvévé válik, mely vonatkozás a gyerekirodalom-recepció kardinális opusává emeli azt, a munka online és nyomtatott

irodalomtudományi fórumokon megjelent, hathatós kritikai visszhangjával összecsengésben.

A *Kézifékes* címe Elekes Dóra meghatározó gyerekkönyvéből, *A muter meg a dzsinnekből* származó idézet, ami bár elsőrendűen nem a hivatkozott mű jelentőségére kívánja felhívni a figyelmet – igaz, egy ilyen szándék sem volna nehezményezhető –, hanem mindenekelőtt a kortárs gyerekirodalom poétikai, retorikai és tematikai újításaira, kis képzavarral élve képességeire, mely utóbbiakra a kötetben tárgyalt műveken túl Elekes címadó műve ugyancsak kitűnő példa. A „...*kézifékes fordulást is tud*” esetünkben egy jogosan lelkes, a rácsodálkozó gyermekbefogadó hangvételét is megidéző állítás, amit a kötet tanulmányai hathatósan igazolnak. A korábban a szakma egy része által lekicsinyelt, pusztán felkészítő vagy alkalmazott irodalomként aposztrofált gyerekirodalom e kötet tanulságai szerint mára egészen más, igényes kódolású recepcióra támaszthat igényt, hisz esztétikai és mediális értékei, jellemzői egyaránt ezt teszik szükségessé. A *Kézifékes* pedig, az előszót jegyző Hermann Zoltán szerint hermeneutikai vállalkozásként „már az igényes, az irodalomtudományok által megalapozott kritikai diskurzusok helyét keresi a kortárs irodalmi térben”. (9.) Az alábbiakban tehát a *Kézifékes* tanulmányait szemrevételezzük, az általunk körvonalazott témakvartett szerint haladva, de az adott kérdéskörökön belül csupán egy-egy tanulmányt mutatva be részletesebben. Ám hogy a YA-nak jutó, kiterjedtebb recepcióarányt dolgozatunk is jelezze, ennél a témánál mi is kicsit hosszabban elidőzünk majd.

A vizualitás kérdéskörén belül Révész Emese kötetnyitó tanulmánya a magyar gyerekkönyvek illusztrációinak hajnalától vizsgálódik – a modern magyar gyerek-líra és gyerekkönyv-illusztráció ugyanis ugyanazon kötethez, Weöres Sándor Hincz Gyula által illusztrált *Bóbita* című versgyűjteményéhez köthető –, a klasszikusok újrailusztrálásának markáns példáin át haladva egészen a kortárs gyerekkönyv-illusztrációk soráig jutva el. Paulovkin Boglárka tanulmánya Lanczkor Gábor és Takács Mari *Gúfó* képeskönyvsorozatáról értekezik, melyben kép és szöveg egymást kiegészítve és továbbépítve alkot egységet, éppúgy élve artistikus megoldásokkal, amiként hagyományosabb, könnyen befogadható képiséggel is.

Hansági Ágnes *Kétjobblábas balbátvéd és öltözködési nagyokos* című tanulmánya a képek nyelve és a nyelvi képek alapján értékeli egymás viszonylatában a Nagy Norbert által készített vizuális alkotásokat Kollár Árpád *A Völgy, írta Tárkony* című munkájában, illetve Treszner Barbara Elekes Dóra *Dettikéről és más istenekről* című könyvéhez készített illusztrációit. A dolgozat részletesen taglalja azt az újító alkotási módot, melyen belül Nagy Norbert idődimenzióval látta el fotorealisztikus képeit, a felnőtté válás nehézségeit és annak talán korunkbeli lehetetlenségét is jelezve általuk, Treszner egy-egy alkotásán ellenben a többértelmű prózai szöveg vizuális egysíkúvá tételét kéri számon. A dolgozat a kötetek illusztrációinak vizsgálatával párhuzamosan szövegelemzést is működtet, a két szakmai perspektíva azonos jelentőségét hangsúlyozva a két művészeti ágat kellő minőségben egymás mellett futtató alkotások esetében. Részletesen vizsgálja például az Elekes Balambérjának nyelvhasználatát meghatározó katakrézis alakzatát, azaz a karakter meglévő nyelvi bázisán alapuló szóteremtését, amely a szöveg értelmezési szintjén egyfajta nyelvi nyomozást, annak végén pedig heurékaélményt generál. Kollár

műve esetében az idő végtelenségét, magába hajlását jelző ismétlések kerülnek az elemzés fókuszába, s ahogy azt a vizuális dimenzió is mutatta: „Az időrétegek egymásra montírozódásából következik, hogy a felnőtt–gyerek relációk sem válnak el egymástól, a felnőttben a gyerek, a gyerekekben a majdani felnőtt válik fontossá”. (84.)

A mese tárgykörén belül Gulyás Judit Frankovics György *A bűvös puska: Népmesék romákról* című kötetéről értekeznek, a könyv erényeit éppúgy szem előtt tartva, mint szakmai tekintetben problematikusnak, hiányosnak tételezhető dimenzióit is, amelyek mindenekelőtt a korpusz heterogenitásából, illetve a kontextus és a forrás meg nem jelöléséből adódnak. Az egyik centrális mese, *A cigány kovács négy szege* esetében azonban az a kérdés is felmerül, hogy mennyire van helye egy gyermekeknek írt mesekönyvben egy olyan eredettörténetnek, amely a romák kollektív menekülésre ítéltetésének jogosságát tematizálja, amiért azok a kovács révén részt vállaltak Krisztus megfeszítésében? Nagy Gabriella Ágnes tanulmánya a népmesei motívumok felől értelmezi Tóth Krisztina *A lány, aki nem beszélt* című mesekönyvét, melyben a főhős némaságának s általában a történetnek is az elfojtott eredet, majd annak felfejtése adja a kulcsát.

Hermann Zoltán *Drámai mesék 1–4.* című munkája a meséken alapuló drámákat egybegyűjtő, azonos című sorozat első négy kötete, a *Régi magyar történetek*, a *Grimmek újratöltve*, a *Legkisebb fiúk* és *A halbatatlan Vitéz László* kapcsán vizsgálódik, mindenekelőtt a feldolgozásoknak is tételezhető drámai szövegek retorikai és performatív lehetőségeire élezve ki dolgozatát. Mint írja: „A négy kötet legjobb darabjaiban azonban tetten érhető az az erősen rétegzett drámamodell – és színházi modell –, amely a drámai nyelv önmagáról való, retorikai alakzatokra épülő nyelvét és cselekvésként való színrevitelét egyszerre reprezentálja, sőt felismerhetlenné teszi a tropológia és a nyelvi performativitás külön létét.” (111–112.) Gimesi Dóra *Rózsa és Ibolya* című drámája például a mese mediális formáival való kísérletezésként írható le, a ritmikus szöveg mögött ugyanis a meseolvasás imitált élőbeszédszerűsége jelenik meg, műfaji sokszínűséggel és humorral, a szerző *Szemszédett meséjének* szereplőnyelvét pedig a kicsavart, de jól felismerhető költői idézetek szervezik.

Az ifjúsági és young adult-fókuszú tanulmányok közül Sándor Enikő Borbáth Péter *Sündör és Niru* című regényének elemzésére vállalkozik, mindenekelőtt Maár Juditnak a fantasztikus irodalom vizsgálata során kiépített értelmezési szempontrendszerét véve alapul, különös tekintettel a világépítés sajátosságaira. Pompor Zoltán Laboda Kornél *mátéPONTindul* című regényét állítja reflektorfénybe, vizsgálatában pedig a könyv narratíváját szervező (varázs)mesei mintázatok kijelölésére, illetve a mű bibliai utaláshálójának összefogására koncentrálnak, de a regényben kulcspozíciót betöltő időkezelés és boldogság/önazonosság-keresés iránt is érzékeny az elemzés. Lovász Andrea Mészöly Ágnes *Darwin-játszmájáról* szólva gyakorlatilag folytatja a *Mesebeszéd*ben megkezdett, YA-fókuszú gondolatmenetét, amennyiben a kötet jól kiépített jellemrajzai, popkulturális utaláshálója, a fiú–lány kapcsolatok tabumentesített ábrázolása s a napló, illetve visszaemlékezés kettősségében kibontakozó narratíva értékelésén túl mindenekelőtt az elemzett kötetéről megjelent, didaktikusság-fókuszú, „sopánkodó” recepció negligálását végzi el. Mint írja, a regény épp azért nem foglal állást az általa felvetett kérdésekben, jó és rossz

oppozíciójában, mert azáltal kiszolgáltatná az irodalmat a neveltetéselvűségnek, ami a műnek, irodalomról lévén szó, éppúgy nem feladata, amiként a szakkritikának sem.

Herédi Károly *A vajdasági gyerek- és ifjúsági irodalom jelenségei* című dolgozata alapvetően egy igényes terepszemle, amely a jelzett régióban 2015–2018 között megjelent, meghatározó teljesítményeket értékeli. A gyerekirodalom berkein belül Csík Mónika, Toma Viktória, Raffay Endre és Móra Regina műveire hívja fel a figyelmet, a legfontosabb eredményeket azonban az ifjúsági irodalom berkein belül véli felfedezni. Fehér Miklós *Fekete normalitása* egy sikertelen öngyilkossági kísérleten túllevő főszereplő és egyben narrátor életének három idősíkját bontakoztatja ki egymás mellett, a (nem csak) Lovász által preferált nyitottság mintapéldájaként, annak értelmében, hogy a főhős homályos motivációi és döntései alkotta labirintusban a befogadónak kell elboldogulnia, és (ha akar) saját ítéleteket hoznia. Ugyancsak markáns sajátosságokkal bír Tékiss Tamás *Samu sejtje* című, ezoterikus színezettel átítatott nyomozástörténete, melynek fókuszában az értelmezés és az olvasás problematikája áll. A mai iskolarendszer irányait parodizáló iskolautópiában a magát kitűnő értelmezőnek minősítő főhős mindent és mindenkét analizálni próbál, miközben a próza egy koraérett s egyszerre rendkívül gyermeki, skizofrénhatású tudatot körvonalaz általa, melynek csapongását a szöveg hypertextszerű, a lapozós könyveket idéző utaláshálója is továbbberősíti, mindezt egy emlékekkel és misztikummal telített narratívában, amely végül önmaga valóságát is kétségbe vonja.

Szekeres Nikoletta *A jelenidejűség, a pillanatnyiség és a műfajok bálójában* című munkája a *JELÉN!* ifjúsági novellaantológia szövegeinek elemzésére vállalkozik, konkrétan azokéra, melyek a kötet előzményének számító pályázat sikeres darabjai voltak. A felhívás alapkritériuma volt a későbbi kötetcímmel való valamiféle viszony kiépítése, illetve az ifjúsági/YA-vonatkozások megjelenése a szövegekben. A bekerülő textusok közt a filmszerű, rövidmondatos, a kamasznyelvet megelevenítő vagy kiparodizáló, mediális utaláshálóval átszőtt, az anorexiához hasonló tabutémákat kegyetlen természetességgel tárgyaló alkotástól (Nagy Ildikó Noémi: *Önkontroll*), a személyes, töredékességen alapuló hiánytörténeten át, melyben a saját veszteség nem feltétlenül teszi a főhőst érzékenyebbé mások problémái iránt (Béres Tamás: *Apám illata*), a mély lélektaniséggel megírt, a gyerekkori traumát, illetve annak továbbélését tematizáló szövegig (Véssey Miklós: *Nyakkendő*) terjed a skála.

A *Kézifékes* negyedik, lírafókuszú szövegcsokrában Sebesi Viktória ugyancsak a *Mesebeszéd*-ben megkezdett gondolatmenetét szövi tovább, itt az apaszerep újszerű megjelenési formáira koncentrálna a kortárs gyermeklírában. Mészáros Márton dolgozatát Kovács András Ferenc költészetének kimeríthetetlen mélységei és végtelen terei inspirálták, a szerző ugyanis a KAF-líra oktatásba való integrálhatóságánál frontvonalait kutatta, problémacentrikusság és korosztály tekintetében is. A kisebb gyermekek számára hangzóság, a kettősség általi szervezethezesség, de a végességtapasztalat is indokolhatja az egyes költemények értelmezését, az énkereső és -konstruáló tinédzsereknek pedig az alteregóteremtés, annak ösztönözöttsége, rétegzöttsége s a KAF-hoz kötődő alternatív költőpályák összefonódása lehet különösen érdekes.

Lapis József *A szivárvány íve* című dolgozata Kiss Ottó *Ne félj, apa! – Nagy kislánykönyvéről* értekezik: a kötet cím s a Kiss-líra nyelvének többirányú értelmezhetőségéről, az apához fűződő újszerű viszonyról, a (klasszikus) pozíciók felcserélődéséről, útban a magabiztos kislánykép megrajzolódása felé, s mindezt a különböző perspektívák – felnőtt és gyermek – eltérő nyelvértéséből fakadó irónia alapján. A gyermeki békaperspektíva azonban nemcsak az újszerű apával szemben bizonyul antiautoriternek, de egyszersmind a természet, az idő, a nyelv törvényeivel szemben is. A *Szivárványos tócsa* című versben így képes például egy aprócska olajfoltban is felfedezni ugyanazt a csodát, amit a felnőtt racionalitás már az égre festett színekben sem, és ugyanez a korlátlan nyitottság teszi képessé arra is, hogy újszerű szövetségeket kössön – akár a transzcendenciával. Mint Lapis írja: „a gyermeki diskurzus az, amely markánsan kibújik a hagyományos és hétköznapi értelem szabályrendszer alá, alternatív, felforgató – a gyermeki számára éppen magától értetődő – igazságok felmutatását és megképződését eredményezve.” (236.) Mindez pedig egyszersmind annak belátásához is elvezet, hogy amennyiben a gyereklíra az esztétikai élményen túl valami más jellegű tanulságokkal is bír, úgy ezek nem feltétlenül a gyermekeknek, de talán inkább a felnőtteknek szólnak.

A *Mesebeszéd* után a „...*kézfűrészes fordulást is tud*” újabb meghatározó s egyszersmind irányadó darabja a magyar gyerek- és ifjúsági irodalom recepciójának. Útmutató a szülőknél, hogy ha olvasni szeretők, de kritikai gondolkodásra is hajlamos gyermekeket szeretnének nevelni, úgy milyen művek lehetnek leginkább a segítségükre ebben a vállalkozásban. Segédkönyv a gyakorló pedagógusoknak, hogy ha elemzéseik során ténylegesen egy mű velejéig kívánnak leásni, és abba a diákjaikat is be kívánják vonni, úgy azt hogyan tegyék. De visszaigazolás a recepció s a gyerek- és ifjúsági irodalom szerzői számára is. Előbbieknek azért, hogy jelezze, a gyerekirodalom másodrendűségére vonatkozó megnyilvánulások – bármilyen tekintetben – mára egy meghaladottnak tételezhető, ortodox szemlélet sajátjai, utóbbiaknak pedig azért, hogy lehetővé tették, megalapozták mindezt. Hogy nekik köszönhetően mára felnőtt a gyerekirodalom. (*Tempevölgy*)

BAKA L. PATRIK

Felelős kiadó: IMRE LÁSZLÓ
Kiadja az Alföld Alapítvány megbízásából az Alföld szerkesztősége
Tipográfia: Kass János
Szedés, tördelés: Alföld szerkesztősége
Nyomás: Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen
Felelős vezető: György Géza elnök-vezérigazgató
Index: 25 901 ISSN: 0401—3174

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 4024 Debrecen, Piac u. 68. Telefon és fax: (52) 412-626 — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál (Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900). További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu — Évi előfizetés 7200 Ft, félévi 3600 Ft. — Befizetéskor minden esetben kérjük feltüntetni az *Alföld* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat nevét.